

**GASILSKA ZVEZA SLOVENIJE
MLADINSKI SVET**

ZGODOVINA GASILSTVA

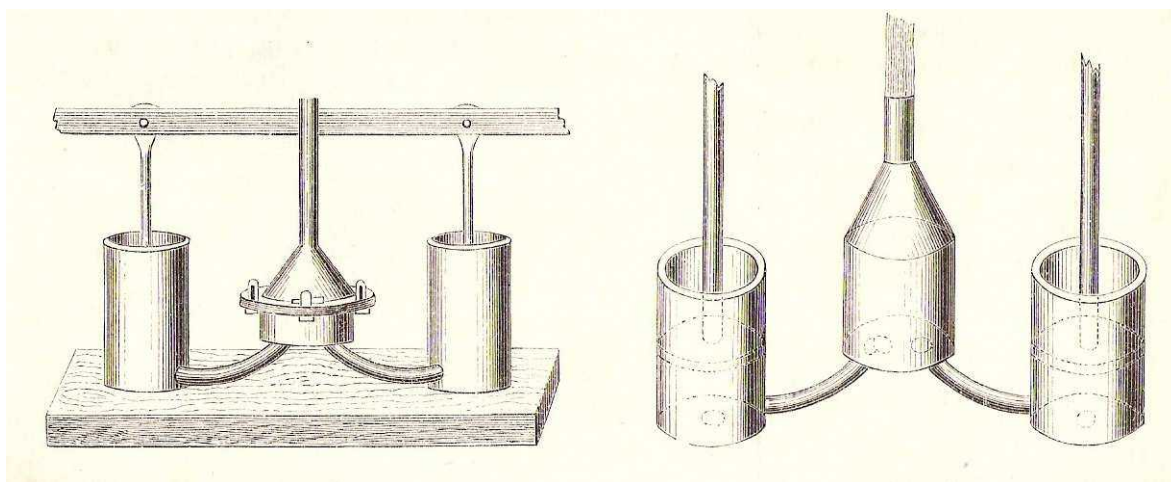
Delovno gradivo za tekmovanja gasilske mladine

februar
2009

ZAČETKI GASILSTVA PRI STARIH LJUDSTVIH

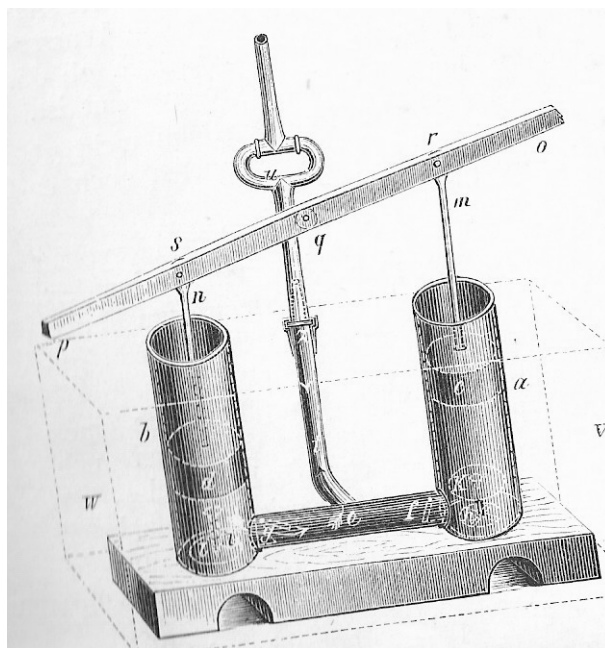
Zgodovina gasilstva sega daleč nazaj v dobo prvih civiliziranih ljudstev, človek sam pa se je z ognjem srečal že prej. Že stara ljudstva, kot so Asirci, Perzijci, Kitajci in drugi, so se na različne načine bojevala z ognjem, a o tem vemo zelo malo. Eden prvih podatkov o boju z ognjem segajo v 2. tisočletje pred našim štetjem. Iz tega časa je bila najdena odredba o gašenju požara v Egiptu, napisana na papirusu.

Pomemben podatek za poznavanje zgodovine gasilstva imamo šele sredi 2. stoletja pred našim štetjem. Takrat je grški izumitelj Ktesibilis, ki je živel v Aleksandriji, izumil in naredil prvo gasilsko črpalko. To je bila vodna črpalka z dvema valjema, batom ter sesalno in iztočno zaklopko. Rimski pisatelj in stavbni mojster Vitruvij je to črpalko opisal kot stroj za dviganje vode, ki pa nima sukalne iztočne cevi in je neuporaben za gašenje požarov.

Ktesibilisova brizgalna

50 let kasneje je Ktesibilisov učenec Heron to črpalko nekoliko posodobil ter ji dodal t. i. »heronovo bučo« ali »siphon«, ki je pripomogla k temu, da se je v buči ustvarjal pritisk in je vodo v enem samem curku pošiljalo v ognjene zublje.

Heronova brizgalna

Z nastajanjem prvega gasilskega orodja se je urejala tudi gasilska služba.

GASILSTVO PRI RIMLJANIH

Prve nočne stražarje, ki so čuvali mesta pred sovražniki in hkrati tudi pred požari, so poznali že stari Grki. Najbolje pa so uredili gasilsko službo Rimljani oziroma rimski bogataši – patriciji. Gasilska služba se je delila v državno in privatno. Rimski cesar Avgust je ustanovil vojaško organizirane požarne službe – vigiles.

Razen državne gasilske organizacije so imeli tudi posamezni bogataši (patriciji) v svojih vilah brizgalne, mnogi tudi svoje gasilske čete in alarmne naprave za javljanje požara.

Poleg državnih, poklicnih gasilcev so v rimskih časih poznali tudi društveno »prostovoljno« gasilstvo, v katerega so se vključevali zlasti razni obrtniki. Prostovoljna gasilska organizacija je bila formirana v centurije, ki so štejele do 150 moških. Gasilci v centurijah so bili razdeljeni v posamezne oddelke – dekurije.

GASILSTVO V SREDNJEM VEKU

Po propadu rimskega imperija je propadla gasilska služba, v pozabo pa so šle tudi gasilske brizgalne, ki so jih izumitelji v 14., 15. stoletju morali na novo izumiti.

V začetku srednjega veka (9. stoletje), v času Karla velikega, zasledimo ponovno uvedbo nočnih stražarjev, kakršne so poznali že stari Grki. Nočni stražarji, ki so čuvali mesta pred sovražniki, hkrati tudi pred požari, so bili dolžni, da pri vsakem požaru organizirajo vse meščane za obrambo in gašenje požara.

V srednjem veku je bila gasilska služba najbolj razvita in urejena v Franciji, Italiji, Angliji, Nemčiji, a še zdaleč ni dosegla takšne organiziranosti, kot so jo poznali Rimljani. Srednjeveška fevdalna družba je bila preveč razdrobljena, omejena in ni posvečala posebne pozornosti ognju, ni pa bila niti sposobna, da bi posnemala in uvajala rimskim legijam podobne gasilske enote.

Izjemen položaj v srednjem veku so imela srednjeveška mesta, ki so bila zaradi značilne srednjeveške gradnje pogosto lahek plen ognjenih zubljev.

V tem času so se namreč začela razvijati tipična mesta, v katerih je bila večina stavb lesenih, ozke ulice s hišami pa tesno druga ob drugi. Srednjeveške hiše so bile krite s slamo, štedilnikov in dimnikov niso poznali, vse to je pripeljalo do pogostih požarov, ki so uničevali cele mestne četrti.

Zaradi pogostih požarov so začeli uvajati različne varnostne ukrepe. Uvedli so »večerni zvon«, ki je zvečer okrog 17 h, zazvonil in na tak način meščane opozoril, naj pogasijo vsa odprta ognjišča.

Kljub različnim požarnovarstvenim ukrepom se v srednjem veku niso mogli izogniti velikim požarnim katastrofam, ki so velikokrat zahtevala ogromno žrtev. Vse do 12. stoletja ne poznamo organizacije, ki bi sistematično ukrepala proti požarom. Šele po velikem dunajskem požaru, ki je opustošil skoraj celo mesto, leta 1276 so se mestni veljaki odločili za korak naprej. Uvedli so prvi požarni red Rudolfa Habsburškega, ki je veljal sprva le za mesto Dunaj. Požarni red je Dunajčanom odredil, na kakšen način naj se bojujejo z ognjem, gasilsko orodje, način gradnje hiš, določal material za pokrivanje streh ... Poleg tega pa so strogo kaznovali tistega, ki je požar namerno podtaknil. Ti so bili povečini sežgani na grmadi.

Kmalu po uvedbi prvega požarnega reda so požarne rede – predpise izdajala še druga mesta (Ljubljana leta 1676). Požarni redi, ki so jih imela mesta v 14. in 15. stoletju, so si bili zelo podobni in so v glavnem določali naslednje:

»Kdor zapazi ogenj, mora kričati GORI!«

»Ob požaru morajo vzdrževati najstrožji red: mestna vrata se zapro, meščani si odenejo oklep in zasedejo obzidje, tatvina na požarišču se kaznuje s smrtjo.«

»Zidarji in tesarji morajo priti z orodjem, vrtnarji, viničarji in nosači pa morajo v sodih dobavljati vodo.«

Vodstvo gašenja je bilo poverjeno mestnemu sodniku.

S požarnimi redi se je počasi začela urejati tudi gasilska služba, ki se je oprla na cehovsko organizacijo mestnih obrtnikov. To so bili povečini tisti, ki so že »poklicno« imeli opravka z ognjem (dimnikarji, peki, kovači ...).

GASILSKO ORODJE IN OPREMA

Po izumu prve gasilske brizgalne (Ktesibilis) so bili Rimljani tisti, ki so bili dobro opremljeni z gasilsko opremo. Poleg brizgalne so poznali še vedra, lestve, drogove, ponjave, košare, metle ... V Rimu so bili posebni izdelovalci gasilskih cunj, ki so jih ob požaru namakali v vodo ter jih polagali na ogrožena poslopja.

Heronov izum je bila tudi iztočna sukalna cev, ki je bila iz bron. Sam je zapisal, da je bilo obračanje cele brizgalne težavno in v nesreči zamudno. Heronova brizgalna je po propadu rimskega imperija izginila.

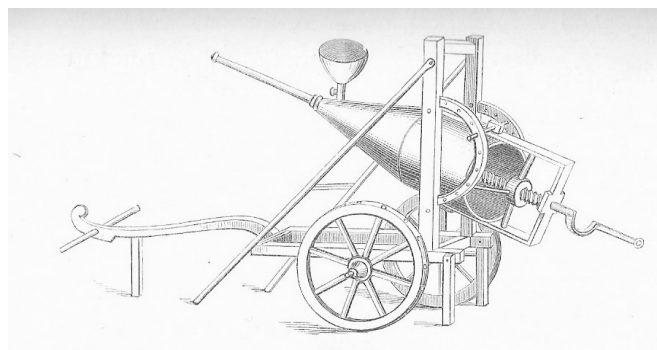
V začetku 15. stoletja so morali gasilsko brizgalno nanovo izumiti.

1439 v Nürnbergu znova uporabljajo brizgalno. **1518** jo **Anton Plattner** na novo konstruira. Ta je bila zelo podobna Ktesibilisovi. **1578** je novo brizgalno izumil Francoz **Jakob Bessoni**. **1672** je Nizozemec **Jan van der Heyden** izpopolnil brizgalno z vetrnikom, ki je bila znana že iz rimskih časov. S tem so izgubile veljavo do takrat uporabljene brizgalne. Razen vetrnika je Heyden izumil tudi gasilske cevi iz jadrovine in usnja, kasneje tudi iz konoplje.

Z uvedbo vetrnika, tlačnih in sesalnih cevi je postala gasilna brizgalna naprava, s katero so lahko ogenj učinkovito pogasili.

Prve parne brizgalne so se pojavile leta **1829**, izumila sta jih **Braithwait in Ericson** v Angliji in Ameriki. V Avstriji je izdala prvo parno brizgalno tovarna W. Knaust na Dunaju leta **1867**.

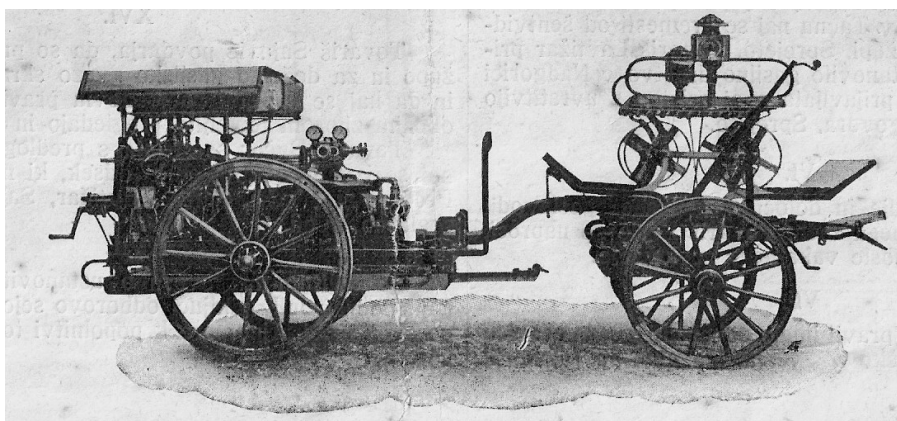
Vedno večja uporaba elektrike je dala povod napravi **motorne brizgalne z električnim pogonom**.

Brizgalna Jacobi Bassoni Lyon 1628

Splošno znana tovarna H. D. Schmied na Dunaju je bila prva v Avstriji, ki se je začela ukvarjati z električnimi brizgalnimi.

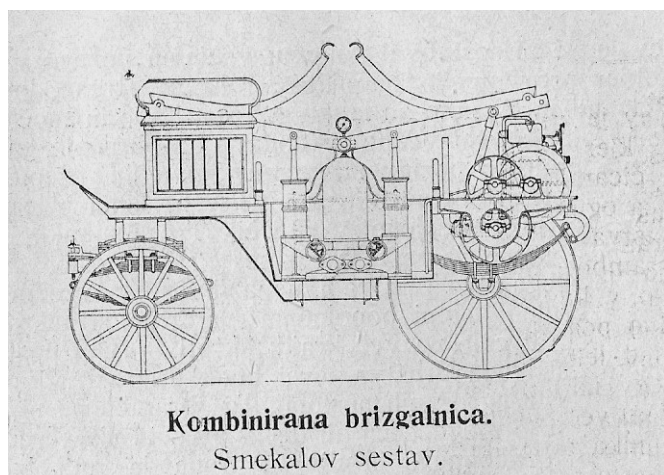
Prvo **bencinsko motor-no brizgalno** v stari Avstriji je izumila tovarna Rosenbauer v Linzu leta 1909.

Bencinmotorna brizgalna

Misel o **kombinirani**

brizgalni se je porajala že okoli leta 1910, vendar je prva svetovna vojna zavlekla projekt, po vojni pa se je vendarle udeležila. Gre za tako imenovano kombinirano brizgalno Smekalovega sestava. Ime kombinirana je dobila zato, ker je šlo za kombinacijo ročne brizgalne z motornim pogonom.

Rosenbauerjeva avtomobilska brizgalna

Brizgalna je bila iz Rosenbauerjeve tovarne, ki se je že pred letom **1920** ukvarjala z izdelavo avtomobilskih in motornih brizgaln.

CEHOVSTVO IN GASILSKA SLUŽBA

Po uredbi požarnega reda (v Ljubljani 1676) so morali župan, mestni sodnik in ostali takoj na požarišče. Vsi rokodelci pa so morali s svojimi pomočniki z vso opremo pred mestno hišo, kjer so dobili nadaljnja navodila. Ko je bil ogenj zaduščen, je bilo treba odnesti vso opremo nazaj v shrambe. Cehi (obrtniki), predvsem tisti, ki so imeli že v svojem delu opravka z ognjem, so bili tisti, ki so bili v požarni službi. Zaradi njihovega dela v požarni službi so morali imeti tudi t. i. gasilske vaje. Nujno pa so morali prisostvovati vsakemu požaru. Če je kdo neopravičeno manjkal, je bil strogo denarno kaznovan.

Automobilna bencin-centrifugalna brizgalna gasilstva v Frankobrodu n/M.

NASTANEK PRVIH POŽARNIH BRAMB NA SLOVENSKEM

V začetku 60. let 19. stoletja zasledimo na Slovenskem prve resnejše poskuse, da bi se ustanovila organizacija z gasilsko službo, ki bi bila vedno in strokovno pripravljena za gašenje požarov. (Prej je bila gasilska služba urejena glede na požarne rede, cehi pa so bili tisti, ki so gasili požare, ponoči pa je na mesto pazil nočni stražar, ki je danes zaščitni znak Slovenskega gasilskega muzeja.)

V Ljubljani so se leta 1863 obrnili na dve telovadni društvi (nemški Turnverein in slovenski Južni sokol), ki bi bili pripravljene prevzeti požarno službo. Odzvalo se je društvo Južni sokol ter takoj prevzelo gasilsko službo, ki se je imenovala »Prostovoljna požarna bramba ljubljanskega telovadnega društva Južni Sokol«. Ta je bila podrejena mestnemu požarnemu ravnateljstvu. Požarna bramba, ki je bila ustanovljena v okviru Južnega Sokola, pa se kljub željam ljubljanskih prebivalcev in članov samih ni mogla razviti v čvrsto organizacijo gasilstva, ki so jo ta čas poznali že v Evropi. Politične razmere so namreč zahtevale ustanovitev prostovoljnega gasilstva na drugačni osnovi. Leta 1867 je po vojnah s Prusijo in Italijo nastala avstro-ogrska monarhija, kamor je spadala tudi Slovenija.

Do leta 1869 na Slovenskem ne poznamo prostovoljnih požarnih bramb (miselnost o njih pa je k nam prišla s Hrvaške – iz Varaždina, kjer so imeli svojo požarno brambo že od leta 1864).

Leta **1869**, natančneje 18. septembra, je bila na Slovenskem (v **Metliki**) ustanovljena prva požarna bramba. Njen ustanovitelj je bil metliški graščak dr. Josip Savinšek, ki je prav v maju 1869 zbral prvih 16 fantov in mož ter jim iz svojega denarja na Dunaju kupil prve gasilske čepice. Graščakova zamisel je navdušila še ostale Metličane in tako se je 18. septembra 1869 dokončno izoblikovala požarna bramba v Metliki, ki jo je sestavljalo 27 fantov in mož, ki so morali biti polnoletni (takrat stari nad 16 let).

Društvo je bilo že od začetka pod nadzorstvom mestne občine, ker je ta dala na razpolago potrebno orodje. Vsakokratni župan je bil istočasno »nadpoveljnik« gasilskega društva, gasilci pa so iz svoje srede izbrali poveljnika, ki ga je potrdila občina.

Na **Ptuju** sta bila ustanovitelja požarne brambe Franc Wibmer in Leopold Belan. 3. marca 1870 sta sklicala ustanovni občni zbor, ki je odobril vse ukrepe pripravljalnega odbora ter jih sprejel.

Ustanovni odbor gasilskega društva je bil v **Ljubljani** 30. marca 1870. Prvi načelnik je bil Fran Doberlet, podnačelnik pa Ivan Janesch.

V **Laškem** se je februarja 1869 sestel pripravljalni odbor, ki ga je vodil okrajni načelnik Gustav Uhlich. Na naslednji seji 23. marca so se odločili za nabiralno akcijo, ki naj bi omogočila nabavo potrebnega gasilnega orodja. Pravila požarne brambe pa so bila potrjena septembra leta 1870.

Večina prostovoljnih gasilskih društev je nastajala največkrat po večjih ali manjših požarih, pri katerih so bili ljudje nemočni in nesreče niso mogli ne preprečiti niti omejiti. Uspešne

akcije prvih društev so spodbudile tudi druge, da so resno poprijeli za delo, zbrali članstvo in osnovna denarna sredstva za nakup orodja in opreme.

NASTANEK PRVIH GASILSKIH ZVEZ

Hitra rast prostovoljnih gasilskih društev je pripeljala k ustanovitvi gasilskih zvez, ki bi ta društva v posameznih deželah povezovala med seboj. Na Slovenskem je bilo do leta 1914 ustanovljenih že 378 gasilskih društev, ki so bila združena v osem gasilskih zvez. Žal pa te zveze niso bile med seboj povezane niti niso izmenjavale mnenj o delu, izkušnjah, težavah ...

1. Zveza prostovoljnih gasilskih društev za Koroško, ki je vključevala tudi nekaj slovenskih gasilskih društev.
2. Štajerska deželna gasilska zveza s sedežem v Mariboru.
3. Deželna zveza gasilskih društev na Kranjskem, njen ustanovitelj je bil Fran Doberlet. Ta se je leta 1910 preimenovala v Slovensko deželno zvezo prostovoljnih gasilskih društev na Kranjskem.

Poleg teh treh najpomembnejših zvez so pred prvo svetovno vojno delovale še:

1. Zveza slovenskih požarnih obramb za Spodnje Štajersko.
2. Zveza prostovoljnih gasilskih društev v političnem okraju Ljutomer.
3. Zveza kočevskih gasilskih društev.
4. Zveza muropoljskih gasilskih društev.
5. Kranjska deželna gasilska zveza.

Organizacijsko so izgledala društva skoraj popolnoma enako, najbolj opazne razlike so bile le v številu članstva, s tem pa tudi v orodju in opremi, ki jo je imelo posamezno društvo. Orodje in opremo so društva kupovala na Nemškem, Češkem in pri Albertu Samassi v Ljubljani. V gasilskih društvih je večina članov delovala v duhu gesla: »**Bogu v čast, bližnjemu v pomoč!**« Prizadevanje za združitev slovenskega gasilstva, ki je bilo razdeljeno na dežele Kranjsko, Štajersko, Koroško in Goriško (na slovensko ozemlje pod Ogrsko nihče ni računal), je podpiral Fran Barle, ki v svojem prizadevanju vse do propada avstro-ogrske monarhije ni imel uspeha.

PROPAD AVSTRO-OGRSKE IN NASTANEK ENOTNE JUGOSLOVANSKE GASILSKE ZVEZE V LJUBLJANI

Po propadu Avstro-Ogrske leta 1918 in ustanovitvi skupne države Srbov Hrvatov in Slovencev - Kraljevine SHS so nastale nove možnosti za uresničitev enotnega slovenskega gasilstva. Ta ideja je bila zlasti močna v krogih bivše Slovenske deželne zveze prostovoljnih gasilskih društev na Kranjskem. Dne 1. julija 1919 je bil v Ljubljani prvi občni zbor Jugoslovanske gasilske zveze Ljubljana. Na zboru so ukinili stare deželne zveze, sprejeli nova pravila in izvolili odbor (starešina zveze je postal Fran Barle), v katerem so bili sami Slovenci in organizirali nove gasilske župe. Predstavnikov nemško usmerjenih zvez (Koroške, Štajerske, Kočevske) ni bilo na zboru. V novo zvezo se niso vključila vsa gasilska društva. V celoti je manjkala Kočevska zveza, gasilska društva na Ptuj, v Celju in Mariboru.

Josip Turk

Ob ustanovitvi JGZ je štela 239 gasilskih društev v 17 župah z nad 8000 člani. Gasilska društva pa so se hitro širila in razvijala, nastajale so tudi nove gasilske župe in JGZ je postala močna organizacija

Leta 1928 je umrl Fran Barle. Kot starosta JGZ ga je nasledil Josip Turk.

Fran Barle

NOV ZAKON O GASILSTVU

Zakon o organizaciji gasilstva je izšel 15. julija 1933, ko ga je podpisal kralj Aleksander. Gasilska društva se preimenujejo v gasilske čete. Tudi JGZ se preimenuje v Gasilsko zajednico za Dravsko banovino.

GASILSTVO V ČASU 2. SVETOVNE VOJNE

V času 2. svetovne vojne so slovensko ozemlje zasedli Italijani, Nemci in Madžari. Prevzeli so oblast in vsak po svoje uredili tudi gasilsko službo. V osrednji Sloveniji so Italijani razpusili gasilska društva, jim pobrali orodje in opremo. Gasilsko službo je opravljala poklicna gasilska četa »Corpo Vigili del fuoco«. Nemci so imeli spodnjo Štejsko in del Gorenjske za svojo državo, zato so gasilskim organizacijam posvečali veliko pozornosti. Njihove ljudi so ponemčili, slovensko gasilstvo preimenovali v »Freiwillige Feuerwehr«. V Prekmurju, ki so ga zasedli Madžari, so v skladu s takratnimi madžarskimi predpisi predsedovali gasilskim društvom razni notarji in nadnotarji.

Italijanska oblast je v 30. letih ob pripravah na vojno militarizirala vsa prostovoljna gasilska društva na **Primorskem**. Gasilci, ki niso bili vpoklicani v redno vojsko, so bili premeščeni na Reko, mnogi pa od tam v notranjost Italije v različne poklicne gasilske enote. Druga svetovna vojna je odnesla še tisto malo premoženja in opremo, ki je ostalo po italijanski okupaciji, veliko primorskih gasilskih društev je oblast razpustila, veliko gasilcev je razpršila po vsej Italiji ali jih poslala na fronto.

Prostovoljno gasilstvo na Slovenskem je torej v času 2. svetovne vojne doživljalo hud organizacijski udarec, saj je bilo v veliki meri njeno delovanje prekinjeno ali močno omejeno.